

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PSIHOLOĢIJAS NODAĻA

INDIVĪDA IDENTITĀTE UN LAIKA PERSPEKTĪVA

BAKALaura DARBS

Autors: **Andris Maskovs**

Studenta apliecības Nr.: am12102

Darba vadītājs: Dr.psych, Aleksandrs Koļesovs

RĪGA, 2016

SATURS

Anotācija.....	3
Abstract.....	4
Ievads.....	5
Identitāte.....	7
Orientācija uz nākotni.....	12
Identitātes un laika perspektīvas saistības.....	15
Metode.....	21
Rezultāti.....	22
Diskusija.....	24
Secinājumi.....	27
Pateicības.....	28
Izmantotās literatūras saraksts.....	29
Pielikumi.....	Error! Bookmark not defined.
1.pielikums. Dokumentārā lapa.....	Error! Bookmark not defined.

ANOTĀCIJA

Pētījuma mērķis bija atklāt saistības starp indivīda identitātes stiliem un laika perspektīvas dimensijām, respektīvi, orientāciju uz nākotni un negatīvu pagātne.

Tika aptaujāti pavisam 84 respondenti vecumā no 18 – 29 gadiem ($M = 22,39$; $SD = 2,60$). Pētījums ir neeksperimentāls (korelatīvi aprakstošs).

Pētījumā tika izmantotas trīs anketas: Individuālā nākotnes orientācijas skala (*The Individual Future Orientation Scale*, Kolesovs, 2017); Zimbardo laika perspektīvas aptaujas apakšskala “Negatīva pagātne” (*Zimbardo Time Perspective Inventory*, ZTPI, Zimbardo & Boyd, 1999); Identitātes Stilu Aptauja (*Identity Style Inventory*, Berzonsky, 1992).

Ir iegūtas statistiski nozīmīgas sakarības starp sasniegtu identitāti un orientāciju uz nākotni.

Atslēgas vārdi: indivīda identitātes stili, negatīva pagātne, orientācija uz nākotni

ABSTRACT

The aim of this study examine the relationships between identity styles and the dimensions of time perspective, respectively, future orientation and negative past.

In all there were surveyed 84 young adults aged 18 – 29. (M = 22,39; SD = 2,60). The study is nonexperimental (correlatively descriptive).

The study employed three surveys: *The Individual Future Orientation Scale* (Kolesovs, 2017); *Zimbardo Time Perspective Inventory*, Past-Negative subscale (Zimbardo & Boyd, 1999); *Identity Style Inventory* (Berzonsky, 1992).

Obtained were statistically significant relationship between achieved identity and future orientation.

Keywords: identity style, negative past, future orientation

IEVADS

Mūsdienās agrīnie pieaugušie (*emerging adulthood*) arvien vairāk atliek dažādus pieaugušās dzīves uzdevumu izpildi, kā piemēram, karjera, ģimene. Tas ir saistīts ar kulturāli veidotu un pieļautu lielāku izglītošanās posmu, darba tirgus prasībām pēc izglītības, kas netieši akcentē nākotnes plānošanas svarīgumu cilvēku dzīvēs (Arnett, 2000).

Šāda kultūrvide liecina par orientācijas uz nākotni un identitātes saistību. Mērot šos abus konstruktus atsevišķi jeb neintegrējot vienā modelī ar savstarpēji atkarīgiem elementiem, ir atklāti pretrunīgi rādījumi dzimumefektā; ir atklāta saistība nākotnes orientācijai ar identitātes izveidi (Taber & Blankemeyer, 2015; Shirai, Nakamura & Katsuma, 2012, 2016; Crocetti, Sica, Schwartz, Serafini, Meeus, 2013; Seginer, 2005); un atšķirīgo jomu mērķi (ģimenē, karjerā, izglītībā, dzīvesveidā), etniskā minoritāte un majoritāte, sociālā vide (piemēram, studēšana universitātē) var atšķirīgi ietekmēt dažādu identitāšu jomu attīstību (Goossens, 2001), liekot domāt par sociāli kognitīva modeļa vērtību identitātes skaidrošanā. Savukārt laika perspektīvas mērījumi iedalās divos atšķirīgos veidos. Uz nākotni ir iespējams raudzīties vispārīgā veidā, kas izlaiž atsevišķus elementus, kuri var būt svarīgi sīkākai nākotnes orientācijas analīzei (Zimbardo & Boyd, 1999). Otrs veids (Seginer & Noyman, 2005), kā raudzīties uz indivīda nākotnes orientāciju iekļauj sevī sīkākus elementus, kurus izdala trīs grupās: kognitīvā (individuālie mērķi), motivācijas (mērķu vērtība, kontrole pār to sasniegšanu, gaidas) un uzvedības grupa (iespējamo mērķu izpēte un pieturēšanās pie tiem). Lai veidotu aptverošāku perspektīvu, ir ticis izveidots nākotnes orientācijas modelis, kas apvieno šīs abas iepriekš minētās teorētiskās perspektīvas (Kolesovs, 2017) - individuālā nākotnes orientācijas skala (*Individual Future Orientation Scale*) sastāv no trim iepriekš aprakstītajām komponentēm, kuras apvienojot tiek iegūta vispārīga orientācija uz nākotni. Berzonska identitātes stili apskata to veidu, kā indivīds pieiet pie identitātes veidošanas – kā viņš risina problēmas saistītas ar identitāti. Salīdzinājumā ar Marsias identitātes statusiem, Berzonska stili apskata identitātes veidošanos, nevis tikai identitātes esošo stāvokli. Jāpiezīmē, ka Berzonska modelis tiek uz būvēts sociāli kognitīvas teorijas, kur identitātes veidošana notiek mijiedarbībā ar fizisko un sociālo vidi. Visbeidzot, negatīva pagātne vairākos pētījumos ir atklājusies kā nozīmīga savā saistībā ar identitāti (Taber & Blankemeyer, 2015; Ward, Lyubomirsky, Sousa, & Nolen-Hoeksema, 2003). Kā arī aptverošāks skatījums no laika perspektīvas ļauj ieraudzīt pilnīgāku bildi par laika perspektīvas un identitātes saistībām (Erikson, 1968).

Pētījuma mērķis: izpētīt nākotnes orientācijas, negatīvas pagātnes un identitātes saistības.

Pētījuma hipotēzes:

- 1) Sasniegtai identitātei ir pozitīva sakarība ar orientāciju uz nākotni.
- 2) Negatīvai pagātnei ir pozitīva sakarība ar izkliedētu identitātes stilu.

Pētījuma jautājumi:

- 1) Vai negatīvai pagātnei ir sakarības ar nākotnes orientāciju un sasniegtu identitāti?

Mainīgie lielumi:

- 1) Orientācija uz nākotni (un tās komponentes: kognitīvā, motivācijas, uzvedības)
- 2) Negatīva pagātne
- 3) Identitātes stili

Pētījuma izlase: jaunieši vecumā no 18 līdz 29 gadiem.

Pētījuma dizains un datu ievākšanas metodes: Pētījums ir neeksperimentāls (korelatīvi aprakstošs). Pētījumā tika izmantotas trīs anketas: Individuālā nākotnes orientācijas skala (*The Individual Future Orientation Scale*, Kolesovs, 2017); Zimbardo laika perspektīvas aptauja (*Zimbardo Time Perspective Inventory*, ZTPI, Zimbardo & Boyd, 1999), Latvijā adaptējis A.Koļesovs 2004.g.; Identitātes Stilu Aptauja (*Identity Style Inventory*, Berzonsky, 1992), Latvijā adaptējušas A.Stepiņa un I.Īzaka 2010. gadā.

Bakalaura darba teorētiskajā daļā vispirms tika apskatīts katrs mainīgais atsevišķi (identitāte un orientācija uz nākotni), un tad to saistības. Teorētiskā daļa sastāv no 15 lappusēm.

Literatūras avotu saraksts: 46.

IDENTITĀTE

Eriksons (Erikson, 1968) identitātes izveidošanos iedala kā vienu no indivīda psihosociālās attīstības stadijām, kas izpaužas kā krīze - krustceles, kur ir gan paaugstināts potenciāls identitātes izveidei, gan paaugstināts risks nelabvēlīgai adaptācijai. Eriksons apraksta optimālu jaunieša ego identitāti kā veseluma izjūtu laikā - iepriekšējo attīstības krīžu risinājumu sintezēšana identitātē, viņa mijiedarbību ar sabiedrību kā līdzsvara veidošanu starp savām un sabiedrības interesēm, savu dzīves mērķu skaidrība, sava ķermeņa pieņemšana un "iekšējā pārliecība par atbalstu no cilvēkiem, kuri ir svarīgi" (165.lpp). Jaunietim virza motivācija atrast un sekot ideāliem vai elkiem, brīvi izpaust savu gribu un darboties savā darbā ar izcilību. Tātad identitāte ir nepārtrauktības izjūta laikā, saistot kopā pagātnes krīžu risinājumus ar nākotnes vīziju un ideoloģija, darba joma, kura padodas, un tam visam svarīgs arī ir svarīgu cilvēku atbalsts.

Eriksons identitātes krīzes posmu piedēvēja pusaudžiem, taču mūsdienās jauniešiem ir dota iespēja vai arī rodas nepieciešamība pēc ilgākas izglītošanās pirms pieaugušo dzīves uzdevumu izpildes, kā piemēram, karjera, ģimene. Šis vecums pēc Arneta ir ticis nosaukts par agrīno pieaugušo posmu jeb *emerging adulthood* (Arnett, 2000). Arnets (Arnett, 2011) izdala piecas raksturiezīmes, kas izceļ šo vecumposmu salīdzinājumā ar pusaudzību un jauno pieaugušo posmu jeb *young adulthood*; jāpiemēta, ka šīs raksturiezīmes ir novērojamas visos trīs posmos, taču agrīnajā pieaugušajā vecumā tās izceļas visvairāk. Šajā laikā tiek meklēta identitāte, kuras rezultātā šo indivīdu dzīvēs ir nestabilitāte – mainās darbi, izglītības virzieni, partneri un dzīvesvietas. Kā arī šajā laikā indivīdi ir fokusēti uz sevi, jo ir maz lomu atbildību (jo tādu var nemaz nebūt – piemēram, var nebūt izveidota ģimene). Agrīnajiem pieaugušajiem ir izjūtas, ka viņi atrodas kaut kur starpā, proti, viņi nav nedz pusaudži, nez pieaugušie. Visbeidzot, agrīnie pieaugušie izjūt optimismu – viņi domā, ka nākotnē tiks sasniegtas viņu vēlmēs, un galu galā viss beigsies labi. Arnets arī atzīmē, ka varētu veidoties kulturālas atšķirības. Individuālistiskākiem cilvēkiem svarīgi ir iegūt finansiālu neatkarību, savukārt kolektivistiskākiem cilvēkiem – spēju parūpēties par vecākiem. Kopumā Arnets apraksta, ka paildzināta identitātes izpēte notiek, jo tas tiek fasilitēts (izglītība par velti, bezdarba pabalsti), jo cilvēki vēlas veltīt vairāk laiku savām interesēm, attīstīt sevi, ceļot, ko arī apkārtējie var atbalstīt, un paildzinās arī ģimenes veidošana, jo vajag iegūt ne tikai izglītību, bet iekārtoties darbā, iepazīties ar partneri.

Marsia (Marcia, 1966) operacionalizēja Eriksona idejas par identitātes saistībām (*commitment*) un krīzi (*crisis*). Krīze izpaužas kā jaunieša izvērtēšana savai identitātei svarīgās ideoloģijas un nodarbošanās veidus vairākos iespējamajos variantos. Identitātes

saistības raksturo jaunieša lēmumu ieguldīt sevi kādā no pieejamajiem variantiem. No šīm divām dimensijām Marsia izdalīja četru veidu identitātes stāvokļus. Izdalītie četri identitātes statusi ir: identitātes sasniegšana (*identity achievement*), identitātes izkliedētība (*identity diffusion*), moratorijs un priekšzaizvērtā identitāte (*foreclosure*). Identitātes sasniegšana iekļauj sevī meklējumus pēc identitātes, kur galu galā jaunietis ir pats izvēlējis un pieturās pie savām vērtībām ideoloģijas un nodarbes aspektos. Identitātes neskaidrību raksturo jaunieša saistību neesamība ar jebkādām vērtībām gan nodarbes aspektā, gan ideoloģijas aspektā, un vērtības arī netiek meklētas. Turpretim moratorija stāvoklī jaunietis aktīvi meklē vērtības, ar kurām varētu saistīties, un paralēli arī balansē savas intereses ar sabiedrības interesēm; Eriksons šo stadiju uzskata par būtisku identitātes sasniegšanā. Stadija, kurā identitāte tiek iegūta bez meklējumiem, jaunietis nav pieredzējis identitātes krīzi, un identitāti jeb vērtības lielā mērā ir aizguvis no vecākiem. Marsia (Marcia, 1993) identitāti definē kā cilvēka kodolu jeb patību, kas savēl kopā visas savas dzīves laika dimensijas - pagātne tiek jēgpilni saistīta ar tagadni, no kurienes savukārt tiek veidota indivīdam būtiska nākotne.

Taču kopš Marsias izveidotās Eriksona teorijas operacionalizācijas ir tikuši izveidoti vairāki citi modeļi, kuri ir domāti iekļaut aspektus, kurus Marsias identitātes statusi neiekļauj. Sets Švarcs (Seth J. Schwartz, 2001) ir izdalījis šos modeļus divos veidos: papildinājuma modeļi (*extension models*) un paplašinājuma modeļi (*expansion models*). Papildinājuma modeļus ir piedāvājuši Grotevants (Grotevant, 1987), Berzonskis (Berzonsky, 1989) un Vaternans (Waterman, 1990). Paplašinājuma modeļi ir tikuši piedāvāti no pētniekiem Adamsa (Adams & Marshall, 1996), Kurtīna (Kurtines, 1999) un Kotes (Cote, 1996, 1997). Papildinājuma modeļi viens no otra diez gan ievērojami atšķiras. Piemēram, Grotevants padziļinātāk pievērsās tieši identitātes izpētes dimensijai, Berzonskis identitāti skaidroja ar cilvēkiem raksturīgajām metodēm problēmu risināšanā un lēmumu pieņemšanā, Vaternans pievienoja sevis atklāšanas dimensiju identitātes statusiem. Paplašinājuma modeļi savukārt vietām pārklājas viens ar otru. Šie modeļi ietver gan personīgo, gan sociālo identitāti un attiecības starp tām.

Kā raksta Berzonskis (Berzonsky, 1989), identitātes statuss tiek izprasts kā iznākuma mainīgais – tas neskaidro pašu procesu, tikai fiksē tā rezultātu. Statuss laika gaitā ir stabils, lai gan attīstība var notikt, piemēram, cilvēks var pāriet no moratorija uz sasniegtu identitāti. Berzonska piedāvātie identitātes stili varētu būt tas veids, kā indivīdi nonāk pie noteiktiem identitātes statusiem. Berzonska identitātes stili mēra to, kādu ietekmi uz identitātes veidošanos atstāj sociāli kognitīvi procesi (Soenens, Berzonsky, Vansteenkiste, Beyers, & Goossens, 2005). Sociāli kognitīvā modelī identitāte veidojas mijiedarbībā ar fizisko un sociālo vidi, caur uzskatiem par sevi un savu vidi. Šie uzskati par sevi un vidi jeb personīgie

konstrukti veidojas relatīvi neapzināti un bez pilnīgas indivīda kontroles. Informatīvais stils varētu būt atbilstošs moratorijam un sasniegtai identitātei, jo informācija tiek aktīvi meklēta un izvērtēta pirms lēmumu pieņemšanas. Tiek izdalīti trīs identitātes stili: normatīvais, informatīvais un difūzais jeb izklidētais. Normatīvais identitātes stils būtu atbilstošs priekšizvērtējam identitātes statusam, jo šie indivīdi vienkārši pieņem pastāvošās normas un priekšrakstus no referentās grupas vai indivīdiem (piem., vecāki). Difūzais identitātes stils atbilstu difūzajam identitātes statusam, jo indivīdi izvairās no problēmām, kuras skar identitātes veidošanos, un rīcība veidojas no situatīvu apstākļu spiediena un iegūstamā labuma. Empīriskie rezultāti rāda, ka informatīvais stils ir saistīts ar sasniegtas identitātes statusu, normatīvais stils saistīts ar priekšizvērtēto statusu, izklidētais stils ar izklidēto statusu, taču moratorijam neatklājās nozīmīgas saistības ar informatīvo stilu (Berzonsky, 1989; Berzonsky & Kuk, 2000).

Tika atrasti seši klasteri gan vidusskolas, gan universitātes studentu populācijās. Tika atrasts ruminatīva moratorija klusters (bet ne adaptīva moratorija), ko autori skaidro ar to, ka varētu grūti būt bez distresa un neizlēmības, esot bez noteiktām saistībām un aktīvi pētot alternatīvas. Sasniegtai identitātei atrada visaugstākos rādītājus izpētei plašumā un dziļumā, un vismazākos ruminatīvajā izpētē (taču traukmes līmeņi būtiski neatšķīrās ar ruminatīvo moratoriju). Priekšizvērtējam (*foreclosure*) klasterim arī bija vidēji augsti rādītāju saistības dimensijās, taču vidēji zemi visās izpētes dimensijās. Difūzi difūzais (*Diffused Diffusion*) klasteris bija ir viszemākajiem saistību rādītājiem un augstu ruminatīvo izpēti. Nediferencētais (*undifferentiated*) klusters bija ar vidējiem rādītājiem visās piecās dimensijās, taču šo klasteri autori izdalīja, jo to nevarēja iedalīt citos klasteros, un šis klasteris varētu atainot lielākoties pasīvu un gaidošu uzvedību, kaut arī ir pamanāma maza darbošanās identitātes veidošanā. Bezrūpīgi difūzais klasteris bija ar zemiem rādītājiem piecās dimensijās. Šie pēdējie divi pieminētie klasteri tiek rakturoti kā tādi, kuriem identitātes veidošana nav pats svarīgākais.

Metaanalīzē (Kroger, Martinusses, Marcia, 2010), kurā pētīja identitātes statusu dinamiku pamatojoties uz Vatermana (Waterman, 1999, kā minēts Kroger, Martinusses, Marcia, 2010) priekšlikumiem, atklāja, ka jauniešu identitātes mainījās no difūzās uz sasniegto identitātes statusu; moratorijs bija visnestabilākais; progresīva identitātes statusu attīstība bija izplatītāka par regresīvo identitātes statusu attīstību, proti, indivīds atgriezās pie iepriekšējām identitātes saistībām, savukārt priekšizvērtē un sasniegtā identitātes atklājās kā visstabilākās. Jaunākiem pusaudžiem ar priekšizvērtētu identitāti tā ir mazāk stabila salīdzinājumā ar vecākiem pusaudžiem un jauniem pieaugušajiem, ko Vatermans skaidro ar jaunāko pusaudžu lielāku iespēju pētīt jaunas un vairāk lietas, kas arī tiek vairāk sociāli atbalstīti, salīdzinājumā ar vecākiem cilvēkiem, kad viņu identitātes saistības tiek ekskluzīvi

atbalstītas. Pie lielāka vecuma samazinājās jauniešu skaits priekšizvērtā un difūzās identitātēs, un palielinājās moratorijā un sasniegtā identitātē. Tātad varētu domāt, ka papildinājuma modelis varētu labāk izgaismot identitātes veidošanās dinamiku un identitātes progresīvo un arī regresīvo attīstību, jo tiek skaidroti identitātes veidošanās veidi.

Skorikovs un Vondraceks (Skorikov & Vondracek, 1998) atklāja, ka vidusskolēnu populācijā (no septītās līdz divpadsmitajai klasei) nodarbes identitāte ar vecumu nostiprinājās, bet vispārīgā jeb ideoloģiskā identitāte tādus rezultātus nerādīja. Taču atklāja tuvu saistību starp šiem diviem identitātes veidiem, kas pēc autoru domām varētu nozīmēt to, ka nodarbes identitāte varētu vispārīgi varētu palīdzēt identitātei izveidoties. Runājot par identitāšu statusu attīstību, nodarbes identitāte attīstījās no difūzā statusa uz sasniegtu identitātes statusu, kas noritēja caur moratoriju. Autori piemin, ka to varētu izskaidrot tā, ka jauniešu vecāki negrib, lai viņu bērni pārņemtu viņu vērtības un nodarbes ejot strādāt lauksaimniecībā un rūpnīcās (jo izlase bija no laukiem). Politikas identitātē lielākā daļa jauniešu bija ar difūzu statusu, jo visdrīzāk politika nav aktuāla jauniešu interesēm un iespējām. Taču daļa jaunieši, kuri bija ar sasniegtu vai moratorija nodarbes identitāti, bija ar attīstītāku politisko identitāti, kas visdrīzāk varētu apzīmēt to, ka politika kļūst aktuālāka, kad nodarbes identitāte ir skaidrāka, un tiek apzināta politikas un nodarbes saistība. Tātad šie rezultāti norāda uz nodarbes un politikas identitātes izveidošanās saistību, un varbūt pat nodarbes identitātes izveide ir primāra attiecībā pret politikas identitātes izveidošanos. Autori piemin arī nākotnes dzīvesstila iztēlošanos saistību ar nodarbes identitāti.

Līdzīgā plāknē arī Gūsens (Goossens, 2001) izšķir globālo identitāti no specifisku sfēru identitātēm koledžas studentu populācijā. Globālā identitāte arī tika definēta kā ideoloģiska identitāte. Specifisku sfēru identitāšu veidi tika izdalīti pēc sekojošām sfērām: nodarbe, reliģija, politika. Tika atklāti četri empīriski pamatojumi šādam argumentam. Pirmkārt, zema konverģence jeb līdzība starp specifisko sfēru identitātēm. Otrkārt, vidēja konverģence starp globālo identitāti un specifiskajām identitātēm. Treškārt, nozīmīgas dzimumu atšķirības specifiskajos identitāšu statusos, bet ne globālajā identitātes statusā. Ceturtkārt, saskanīgos specifisko identitāšu statusos tika atklāta saistība starp identitātes izveides procesu un identitātes saturu; nesaskanīgās sfērās tāda sakarība netika atklāta. Tātad var domāt par specifisko identitāšu veidu savstarpējo atšķirīgumu savā ietekmē un mijiedarbībā.

Kopumā identitātes pētniecība ir attīstījusies un papildinājusi vai paplašinājusi sākotnējo Marsias teoriju ar jaunām dimensijām un identitātes attīstības veidiem. Var secināt, ka identitāte ar vecumu veidojas un nostiprinās, taču daļai indivīdu tā var regresēt un atgriezties pie iepriekšējām identitātes saistībām. Tāpēc ir pamatoti lietot modeļus, kas

papildina Marsias izdalītās identitātes ar citām dimensijām, kas ļauj mērīt nestabilo identitātes dinamiku. Šis laika periods, kurā ir pieļauts izglītoties un pētīt alternatīvas darba un ģimenes jomā, mūsdienās ir paildzinājies līdz pat cilvēka dzīves otrās desmitgades beigām. Vēl var spriest par specifisko identitāšu veidu atšķirīgo ietekmi uz identitātes attīstību un noteiktu identitāšu veidu savstarpējo mijiedarbību. Nodarbes identitāte atklājās, iespējams, kā primāra savā attīstībā, kura savukārt var ietekmēt citu identitāšu veidu attīstību (pētījumā tā bija politika). Kā arī tiek akcentēta aktīva indivīda loma savas identitātes veidošanā.

ORIENTĀCIJA UZ NĀKOTNI

Reičela Seginera (Rachel Seginer, 2009) uzskaita trīs autorus, kuru darbi aizsāka mūsdienu izpratnes par nākotnes orientāciju: Franks, Israeli un Levins. Viņu darbi par nākotnes orientāciju un tās motivācijas un attīstības funkcijām, pēc Segineras, parasti aizskar trīs tēmas. Pirmā tēma ir par to, ka nākotnes orientācijas uzbūve un tās uzvedības regulācijas funkcija norisinās tagadnē. Otrā tēma apskata nākotnes orientāciju kā sastāvošu no noteiktām dzīves jomām - cilvēki veido savu nākotni piesaistot to jomām kā karjera, ģimene, izglītība, dzīvesveids. Un trešā tēma iekļauj sevī saturu par dzīves jomām, kuras var būt personīgas vai sociālas, reālas vai fantāzijā balstītas.

Psiholoģijā orientāciju laikā var skatīt divos veidos pēc laika dimensiju kategorijām. Viena no pieejām - integrētā - ņem vērā visas trīs laika dimensijas: pagātņi, tagadņi un nākotņi. Savukārt, otra pieeja liek uzsvāru tikai uz nākotnes orientāciju (Koļesovs, 2007). Nākotnes orientācija ir tas veids, kā nākotne tiek iekļauta indivīda psiholoģiskajā tagadnē (Lewin, 1942, kā minēts Lens, Paixao, Herrera & Grobler, 2012). Piemēram, Israeli (Israeli, 1932) ar anketēšanu varēja secināt, ka starp trim laika dimensijām vislielākā nozīme bija nākotnei un vismazākā pagātnei. Tātad teorētiski tiek atzīts, ka orientācija uz nākotni ir visbūtiskākā no laika dimensijām, veidojoties indivīda identitātei.

Mūsdienīgāks skatījums tiek iedalīts divās pieejās: atematiska un tematiska (Seginer, 2009). Atematiskā pieeja pēta dimensijas, kādās cilvēks var izprast laiku. Tai ir divi struktūrelementi: nākotnes izstiepums laikā (extension; cik tālu cilvēks redz savu nākotni) un nākotnes īpatsvars attiecībā pret tagadņi un pagātņi. Tematiskā pieeja laiku pēta caur tā saturu, kur ietilpst dažādas cilvēkam svarīgas kategorijas kā darbs, ģimene, izglītība.

Ir arī tikuši izveidoti divi multidimensionāli un multisoļu nākotnes orientācijas modeļi no Nurmi un Segineras. Segineras (2009) modelis sastāv no trim komponentēm: motivācijas, kognitīvās un uzvedības komponentēm. Motivācijas komponente ietekmē pārējās abas komponentes, un to veido trīs mainīgie: dzīves jomas vērtība, gaidas par cerību piepildīšanos un uztvertā iekšējā kontrole pār savu cerību realizāciju. Kognitīvās reprezentācijas komponenti veido cerības un šaubas par dzīves jomām. Uzvedības komponente arī sastāv no divām daļām: izpēte (exploration) un saistībām (commitment). Izpēte izpaužas kā alternatīvu pētīšana un meklēšana pēc atbilstības starp indivīda interesēm un iespējamām izvēlēm. Saistības apzīmē izvēles veikšanu un pieturēšanos pie tās. Lai arī šis modelis un ego identitātes dimensijas izmanto vienādus terminus, Seginera uzsver, ka tie tomēr ir dažādi savās nozīmēs. Pirmām kārtām, Segineras modelis abus mainīgos savstarpēji nesaista, bet ego identitātes statusu mērīšanā abus mainīgos izmanto kombinēti; otrām kārtām, Segineras

modelī aktīva iesaiste izpētē un izvēles veikšanā tiek skatīta saistība ar cerību un vēlmju piepildīšanu, savukārt, ego identitātes skatījumā šie abi mainīgie tiek uzskatīti par novērojamām norādēm uz mentāliem procesiem. Seginera piemin arī to, ka uzvedību motivē konkrēti nevis vispārīgi mērķi, proti, instrumentāli mērķi iepretim eksistenciāliem. Taču vispārīgi mērķi var kļūt motivējoši, ja tos ievieido tā, ka tos var sasniegt ar noteiktu uzvedību (Lawrence & Dodds, 2003, kā minēts Seginer, 2009).

Koļesovs (Kolesovs, 2015) izpētīja attālo mērķu saistību ar dažādām dzīves jomām agrīno pieaugušo populācijā. Visnozīmīgāk attālos izglītības mērķus paredzēja personīgie mērķi, kuri arī, iespējams, mediē demogrāfiskos rādītājus. Taču personīgos mērķus paredzēja arī tuvo izglītības mērķu svarīgums un attālie darba mērķi. Attālie izglītības mērķi var būt instrumentāli – lai sasniegtu attālus darba mērķus (jo starp šiem abiem mainīgajiem atrada pozitīvu saistību), un tie var būt arī mērķi sevis attīstīšanai. Uztvertās iespējas savā dzīvesvietā negatīvi korelēja ar attāliem izglītības mērķiem. Šis pēdējais minētais rezultāts iet saskaņā ar cita pētījuma rezultātiem (Kolesovs, 2005), kur atklāja pozitīvu saistību starp orientāciju uz nākotni un minoritāti un bezdarbu. Abos gadījumos indivīdi izjūt neapmierinātību ar pašreizējo stāvokli – ierobežotas darba iespējas un konflikts, dzīvojot gan savas minoritārās kultūras telpā, gan dominantās kultūras telpā.

Kādā citā pētījumā (Kolesovs, 2013) atklāja atšķirības specifiskajos mērķos (izglītība, ģimene), bet ne vispārīgajos mērķos starp divām izlasēm, kuras izdalīja pēc socioekonomiskajiem rādītājiem, proti, indivīdi bija mazāk cerīgi par savu nākotni darba un ģimenes jomā 2010. gadā, kad bija daudz apgrūtinātāks socioekonomiskais stāvoklis salīdzinājumā ar 2004. gadu. Taču šādu efektu nenovēroja vispārīgajā orientācijā uz nākotni, ko varētu pamatot ar to, ka vispārīgajam orientācijai uz nākotni mērījuma ir zems kontekstualizācijas līmenis, vai arī ar to, ka vispārīgā nākotnes orientācija pie grūtībām tiek izbalansēta, lai to uzturētu augstā līmenī. Krievu etnolingvistiskai grupai arī tika novēroti augstāki vispārīgās orientācijas uz nākotni rādītāji un arī nākotnes darba orientācijas rādītāji nekā latviešiem. Taču latviešiem bija augstāki rādītāji nākotnes izglītības orientācijā. Krievu grupas augstāku vispārīgo orientāciju skaidro ar to, ka cerības darba jomā plešas daudz tālāk nākotnē nekā cerības izglītības jomā. Sievietēm tika novēroti augstāki nākotnes orientācijas rādītāji, kā arī sievietes ir daudz vairāk orientētas uz ģimene veidošanu salīdzinājumā ar vīriešiem, kas arī tiek skaidrots kā iemesls augstākiem vispārīgās nākotnes orientācijas rādītājiem sievietēm – jo cerības par ģimenes veidošanu nākotnē plešas tālāk nekā darbs un izglītība. Taču šādu interpretāciju apgrūtina zemā saistība starp vispārīgo un specifiskajām nākotnes jomām.

Kopumā, mērķi var būt gan instrumentāli, gan pastāvēt pašrealizācijas dēļ. Starp

specifiskajām nākotnes jomām, cerības par darbu plešas vistālāk nākotnē. Minoritātēm novērotas lielākas cerības tieši darba jomā, un līdz ar to viņu vispārīgā nākotnes orientācija arī ir augstāka salīdzinājumā ar dominanto kultūru pārstāvjiem. Taču ir pretrunīgi rezultāti par dzimuma ietekmi. Vienā pētījumā tie neatstāja ietekmi pie personīgo mērķu iesaistīšanas aprēķinos, bet otrā pētījumā sievietēm ģimenes veidošana ir svarīgāka, kas kā joma arī plešas vistālāk nākotnē, un kas arī veido lielāku vispārīgo nākotnes orientāciju.

IDENTITĀTES UN LAIKA PERSPEKTĪVAS SAISTĪBAS

Eriksona (Erikson, 1968) konceptualizācijā par identitāti orientācija uz nākotni ir svarīgs elements identitātes izveidē. Iepriekšējais identitātes un nākotnes orientācijas apraksts atklāj etniskuma, nodarbes un ģimenes veidošanas atšķirīgas saistības ar nākotnes orientāciju un identitāti. Seginera (Seginer, 2009) apraksta, ka gan Eriksonam, gan Marsiam nākotnes orientācija attīstās pirms identitātes, proti, nākotnes orientācija ir kā stūrakmenis identitātes attīstībai, lai cilvēka patība varētu apvienot savu pieredzi un cerības par nākotni tagadnē. Kā arī šī orientācija uz nākotni ir ar saturu par noteiktām dzīves jomām, kā piemēram, ģimene, karjera, izglītība, reliģija, politika, dzīvesveids, bet tā var būt arī vispārīga jeb ideoloģiska (Skorikov & Vondracek, 1998).

Itāļu pētījumā (Laghi, Baiocco, Liga, Guarino, Baumgartner, 2013), kur apskatīja saistības starp Marsias identitātes statusiem un Zimbardo un Boida (Zimbardo & Boyd, 1999) laika perspektīvām pusaudžu populācijā vecumā 17-19 gadiem, tika atklāta augsta nākotnes orientācija pusaudžiem ar priekšizvērtu identitāti un sasniegtu identitāti, lai gan indivīdiem ar sasniegtu identitāti nākotnes perspektīva tiek raksturota kā reālistiskāka un izplānotāka salīdzinājumā ar citiem identitātes statusiem. Turpretim izklidētai identitātei tika atklāta vairāk izteikta zema nākotnes orientācija, negatīva pagātne un fatāliska tagadnes perspektīva salīdzinājumā ar pārējiem identitātes statusiem. Šādu indivīdu uzvedību var aprakstīt kā atkarīgu no situācijas un bez saiknes ar nākotnes redzējumu, kā arī šie indivīdi redz sevi likteņa pakļautībā, kur pašiem nav kontroles pār notiekošo. Difūzā statusa indivīdi tagadnes fatālisma dēļ jūtas bezpalīdzīgi un bezcerīgi, kas mazina motivāciju risināt jautājumus par identitāti. Vīriešu kārtas pārstāvjiem ir novērota lielāka izklidētās identitātes izteiktība nekā sievietēm. Savukārt sievietēm tika novērots lielāks īpatsvars moratorijā un identitātē bez meklējumiem salīdzinājumā ar vīriešiem.

Teibers un Blenkemaiers (Taber & Blankemeyer, 2015) arī apskatīja laika perspektīvas un nodarbes identitāti, un atklāja, ka izklidētas identitātes sastāvam nozīmīga ietekme ir negatīvai pagātnei un nespējai lūkoties nākotnē. Nākotnes perspektīvai nav korelāciju ar izklidētu identitāti, bet ar sasniegtu identitāti ir pozitīvas. Pētniekus pārsteidza negatīvās pagātnes būtiskums, un tāpēc viņi spekulēja, ka negatīvas pagātnes pārsvars cilvēka apziņā neļauj viņam domāt par nākotni, papildus pamatojoties ar negatīvas pagātnes saistību ar depresijas simptomiem. Līdz ar to ir iespējams, ka izklidētu nodarbes identitāti daļēji veido bezcerības un bezpalīdzības izjūtas jeb savas kontroles pār savu dzīvi izjūtas trūkums, ko gan Eriksons, gan Seginera atzīst par nozīmīgu elementu identitātes izveidē. Sasniegta nodarbes identitāte negatīvi korelēja ar pārējiem trim identitātes statusiem un tagadnes

fatālismu, un pozitīvi korelēja ar tagadnes hedonismu un apzinātību (*mindfulness*). Tas varētu nozīmēt, ka cilvēkam ir svarīgi izbaudīt tagadnes aktivitātes un izjust kontroli, izpētot savas intereses, nodarbes, un ar laiku jau sākt pieturēties pie kādas jomas. Komentējot rezultātus par negatīvu pagātni ir tikuši atrasti rezultāti, ka ruminācija ir negatīvi korelē ar plānošanu un saistību plāniem (Ward, Lyubomirsky, Sousa, un Nolen-Hoeksema, 2003), kā arī ruminācija ir saistīta ar neirotizmu, depresiju un trauksmi. Piemērām, pētījumā, kurā izmantoja paplašinātāku nākotnes orientācijas modeli, atklāja, ka ruminatīvā izpēte izpaužas kā grūtības atrast apmierinošu atbildi, visu laiku uzdodot sev tos pašus jautājumus par savu identitāti, kas var izraisīt distresu un nekompetences izjūtas, kas papildus ir neproduktīva un pasīva (Luyckx et al. 2008). Kā arī ruminatīvā izpēte var bremsēt saistību veidošanu un identificēšanos ar saistībām jeb veidot identitāti.

Japāņu longitudinālos pētījumos ir atklāts, ka nākotnes perspektīva pozitīvi korelē ar identitātes nostiprināšanos (Shirai, Nakamura & Katsuma, 2012, 2016), un arī Koena Luiksa un kolēģu veiktā pētījumā (Luyckx, Lens, Smits, & Goossens, 2010) atrastas identitāti veidojošu dimensiju pozitīva saistība ar identitātes izveidošanos, proti, izpēte un saistības. Visaugstākie rādītāji no trim mērītajiem identitātes aspektiem (izpēte, saistības, krīze) bija krīzei, kas tiek skaidrots kā grūtību atspoguļojums, kuras laika gaitā ir izaicinājušas indivīda identitātes saistības. Nākotnes orientācijai bija atklātas sakarības ar identitātes saistībām un izpēti. Visciešākās pozitīvās attiecības bija identitātes saistību aspektam ar spēju atlikt baudu un apgriezta saistība ar vienaldzību par nākotni, ko skaidro ar to, ka jaunie pieaugušie iegulda daudz pūļu savu mērķu sasniegšanai. Arī izpētei tika atklātas saistības ar baudas atlikšanu, rūpēm par nākotni un apzināšanos. Pētnieki nospriež, ka nākotnes orientācijā ietilpst nākotnē pieejamo izvēļu izpēte, ko izvērtē, apjaušot savas spējas, informāciju, un izvēļu atbilstību savām interesēm un spējām. Savukārt krīzei netika atrastas nekādas saistības ar laika orientāciju, vienīgais izņemot negatīvu saistību ar bezrūpību pret nākotni. Kā arī neatrada nekādas atšķirības starp dzimumiem.

Pētījumā (Kerpelman & Mosher, 2004), kur papildus identitātes un nākotnes orientācijas saistībām apskatīja arī uztverto kontroli un pašefektivitāti ASV melnādaino populācijā, meitenēm bija augstāka nākotnes orientācija un vecākiem pusaudžiem bija augstāka nākotnes izglītības orientācija. Atklāja, ka nākotnes orientāciju ietekmēja pašefektivitāte, kontrole un atbildība, un abas identitātes statusu dimensijas (identitātes saistības un izpēte). Paškontroles ietekmi skaidro ar to, ka ir ticība nākotnes plānu realizācijā. Kā arī – ja indivīds jūt kontroli un atbildību pār saviem mērķiem, tad tas paaugstinās viņa motivāciju rīkoties. Taču kontrole un atbildība atstāja lielāku ietekmi uz jaunāko pusaudžu nākotnes izglītības un darba orientācijas izveidošanos. Nākotnes darba orientāciju labāk

paredzēja izpēte, un nākotnes izglītības orientāciju labāk paredzēja identitātes saistības. Šādu rezultātu skaidro ar to, ka izglītības turpināšana vairāk ir normatīva – no jauniešiem tiek gaidīta vidusskolas un universitātes pabeigšana, un arī tāpēc, ka izglītība atrodas tuvākajā nākotnē. Turpretim karjeras veidošana lielai daļai respondentu atradās tālāk nākotnē, un tāpēc nodoties karjerai varbūt nebija tik svarīgi.

Seginera (Seginer & Noyman, 2005) veica pētījumu par orientācijas uz nākotni, identitātes statusiem, to dimensiju un intimitātes sakarībām. Identitātes saistībām atklāja sakarību ar identitāti, un izpētei – ar intimitāti, bet neatklāja saistību starp izpēti un identitāti. Gaidas jeb *expectance* ir saistītas ar identitāti, atainojot kā svarīgu elementu indivīda pārliecību par savu mērķu, plānu un cerību piepildīšanos identitātes izveidē. Gaidām bija vispārināts efekts – nebija novērojams efekts identitātes dimensijās (saistībās un izpētē). Vērtībai jeb *value* bija sakarība ar potenciālo ģimeni, bet nebija ar karjeru, un nebija arī sakarības ar identitāti. Šajos pētījumos parādās kontroles nozīmība identitātes izveidē.

Arī citā itāļu pētījumā (Sica, Crocetti, Ragozini, Aleni, & Serafini, 2016) tika iegūti līdzīgi rezultāti, bet izmantojot Berzonska identitātes stilus (Berzonsky, 1990). Rezultāti rādīja, ka vīriešiem bija izplatītāks difūzi-izvairīgais identitātes stils salīdzinājumā ar sievietēm, ko pētnieki spekulatīvi skaidro ar sieviešu dzimuma pārstāvju lielāku uztverto sociālo atbalstu. Tika atrastas noteiktas saistības vecumam gan ar informācijas identitātes stilu, gan ar normatīvu identitātes stilu. Informācijas identitātes stilam parādījās pozitīva saistība ar vecumu, proti, ar vecumu parādījās arvien vairāk informācijas identitātes stilu. Taču normatīvam identitātes stilam atklāja negatīvu saistību ar vecumu – vecākiem cilvēkiem varēja novērot arvien mazāku normatīvas identitātes stila īpatsvaru. Šādi paši rezultāti par vecumu un dzimumatšķirībām novērojami arī Berzonska pētījumā (Berzonsky, 2007), izņemot vecuma efektu saistību ar difūzi-izvairīgo identitātes stilu – šī efekta nozīmība pazuda, kad kā izskaidrojošo faktoru iesaistīja racionālo spriešanas veidu.

Vēl vienā Itālijā veiktā pētījumā, kas ir diez gan līdzīgs, bet kur papildus Berzonska identitātes stiliem apskatīja arī Marsias identitātes dimensijas un statusus, un identitātes funkcijas, un to saistību (Crocetti, Sica, Schwartz, Serafini, Meeus, 2013). Identitātes funkcijas iekļauj sevī piecas funkcijas: ir struktūra, kas palīdz pārstrādāt informāciju, kas ir svarīga attiecībā uz sevi; harmonija, kas saskaņo indivīda izvēlētas vērtības, pārliecības un saistību veidošanu; nākotnes orientācija un laika dimensiju (pagātne, tagadne, nākotne) integrācija; mērķi un virzība, kas tiek nodrošināti ar saistību veidošanu un izvēlēto vērtību palīdzību; personīgā kontrole pār savu dzīvi, kas nodrošina aktīvu pašregulāciju izvirzot un sasniegdot mērķus, nākotnes plānus, un pārstrādājot pieredzi sev nozīmīgos veidos. Pētnieki atzīmē, ka identitātes funkcijām pastāvīgi ir novērotas saistības ar sasniegtu identitātes statusu

(Serafini, 2007; Serafini & Adams, 2002, kā minēts Crocetti et al., 2013). Šajā pētījumā piedalījās jaunieši vecumā 17-22 gadiem. Padziļinātā izpēte (*in-depth exploration* – tas mērs, kurā jaunieši pārdomā savas identitātes saistības, meklē vairāk informācijas un pārspriež ar citiem cilvēkiem savas izvēles) novērota augstāka sievietēm gan izglītības jomā, gan starppersonu jomā, kā arī sievietēm tika novērota lielāka saistību veidošanu starppersonu jomā. Jaunajiem pieaugušajiem izglītības jomā novēroja augstākas identitātes saistības un padziļināto izpēti salīdzinājumā ar pusaudžiem, taču pusaudžiem augstāki rādītāji saistību pārdomāšanā (t.i., iespēja izmainīt vai atteikties pavisam no pašreizējām saistībām), norādot uz vecuma ietekmi uz identitāti veidojošām dimensijām. Runājot par šo trīs mērījumu sakarībām (identitātes funkcijas, identitātes stili un identitātes statusi), rezultāti parādīja, ka identitātes funkcijām ir pozitīva saistība ar Berzonska informācijas un normatīvajiem stiliem, un negatīva ar difūzi-izvairīgo stilu. Izņēmums bija sakarībās starp personīgo kontroli un normatīvo identitātes stilu. Šāds rezultāts varētu nozīmēt to, ka indivīdiem ar normatīvo identitāti varētu būt mazāka izjūta par kontroli pār savu dzīvi vai arī mazāka nepieciešamība pēc tās. Skatoties uz identitātes dimensijām izglītības jomā, padziļinātā izpēte un identitātes saistības pozitīvi korelēja ar visām identitātes funkcijām, un pēdējā no dimensijām (saistību pārdomāšana) negatīvi korelēja ar identitātes funkcijām. Starppersonu jomā identitātes saistības bija pozitīvā sakarībā ar visām identitātes funkcijām, taču padziļinātā izpēte tikai ar harmoniju, mērķiem un nākotnes orientāciju, un saistību pārdomāšana atkal bija negatīvi saistīta ar visām identitātes funkcijām izņemot ar nākotni – tur netika atklātas saistības. Taču dažas sakarības pazuda multivariāciju līmenī, kuras varēja novērot bivariāciju līmenī. Informācijas identitātes stilam bija pozitīva sakarība tikai ar personīgo kontroli. Normatīvais stils bija pozitīvi saistīts ar visām identitātes funkcijām izņemot personīgo kontroli – ar to bija negatīvi saistīts. Difūzi-izvairīgais identitātes stils bija negatīvi saistīts ar visām identitātes funkcijām izņemot personīgo kontroli, kur saistības vispār netika novērotas. Izglītības jomas identitātes dimensijās identitātes saistības bija pozitīvā sakarībā ar visām identitātes funkcijām izņemot harmoniju, kas bija negatīvā sakarībā ar saistību pārdomāšanu. Starppersonu identitātes dimensijās identitātes saistības bija pozitīvā sakarībā ar harmoniju un nākotni, un saistību pārdomāšana bija negatīvā sakarībā ar harmoniju, nākotni un personīgo kontroli. Izglītības identitātē indivīdi sasniegtā identitātē un meklējošajā moratorijā (*searching moratorium* – tāds pats kā Marsias izdalītais moratorijs, bet šajā paveidā indivīds pārskata un pamaina savas identitātes saistības) bija ar vislielāko rezultātu identitātes mērķu rādītājā. Savukārt indivīdi ar agrīni aizvērtajām (jeb identitāte bez meklējumiem, runājot Marsias terminos) un difūzajām identitātēm bija ar vidējiem rādītājiem identitātes mērķos, un indivīdi moratorijā bija ar viszemākajiem rādītājiem mērķos. Nākotnes rādītāji visaugstākie bija

indivīdiem ar sasniegtu identitāti, kuriem ar krītošu secību sekoja indivīdi ar agrīni aizvērtu identitāti un meklējošo moratoriju, izkliedēto identitāti, un visbeidzot moratorija identitātes statusu. Starppersonu identitātē indivīdiem ar sasniegtu identitāti bija visaugstākie rezultāti identitātes mērķu rādītājā, indivīdiem moratorijā bija viszemākie un pārējiem – vidēji rādītāji identitātes mērķos. Nākotnes orientācija viszemākā bija indivīdiem ar difūzo identitāti. Personīgā kontrole visaugstākā bija indivīdiem ar sasniegtu un agrīni aizvērtu identitātes statusu, un moratorijā – zemākā, un parējie divi statusi, meklējošajā moratorijā un difūzajā statusā, bija ar vidējiem rādītājiem personīgajā kontrolē.

Kopumā, nākotnes orientācija ir pozitīvi saistīta ar identitātes sasniegšanu. Longitudinālā pētījumā atklājās, ka sasniegta identitāte ir noturīga laikā, taču par to atbild izpētes samazināšanās, nevis krīzes samazināšanās. Turpretim, izkliedētai jeb difūzai identitātei ir mazliet pretrunīgi rezultāti par tās saistību ar nākotni – viens pētījums liecina par saistības neesību, otrs par negatīvu saistību. Normatīvais identitātes stils, kas ir līdzīgs Marsias identitātei bez meklējumiem, arī ir pozitīvi saistīts ar nākotni un mērķiem, kas citos pētījumos neatklājas. Starp sasniegtu identitāti un izkliedētu identitāti ir negatīva saistība. Interesanti, ka personīgā kontrole bija pozitīvi saistīta tikai ar informācijas identitātes stilu, negatīvi ar normatīvo stilu un bez saistībām ar difūzo stilu. Gan izglītības, gan starppersonu sasniegtai identitātei ir pozitīvas sakarības ar saistību veidošanu, padziļinātu izpēti un funkcijām, taču starppersonu identitātes dimensijām ir dažādas saistības ar identitātes funkcijām: identitātes saistību dimensijai ir pozitīva sakarība ar visām funkcijām, taču padziļinātai izpētei tikai ar harmoniju, mērķu veidošanu un nākotnes orientāciju. Sasniegtai starppersonu identitātei bija visizteiktākie rādītāji mērķu veidošanā un personīgajā kontrolē, un moratorijam vismazākie. Difūzai identitātei bija viszemākā nākotnes orientācija. Sasniegta un meklējoša moratorija izglītības identitāte ir ar vairāk izteiktu mērķu izvirzīšanu, savukārt moratorijam ir pretējs rezultāts – vismazāk izteikta mērķu veidošana. Visvairāk nākotnes orientācija ir izteikta sasniegtai identitātei, un vismazāk – moratorijam. Atklājās pretrunīgi secinājumi par dzimuma ietekmi. Atklātās saistības ir tādas, ka sievietēm mazāk izteikts difūzais identitātes stils, un augstāka izpēte, un augstāki identitāšu saistību rādītāji starppersonu identitātē. Ir ticis novērots arī vecuma efekts. Vecākiem cilvēkiem izteiktāks informācijas identitātes stils, norādot uz aktīvāku identitātes meklēšanu, kas izpaužas arī izglītības identitātes divās dimensijās, proti, izteiktāka padziļinātā izpēte un identitātes saistības.

Raugoties uz identitātes un nākotnes orientācijas sakarībām, tika atklātas pozitīvas saistības starp sasniegtu identitāti un nākotnes orientāciju, tāpēc tiek izvirzīta hipotēze par sasniegtas identitātes pozitīvu sakarību ar nākotnes orientāciju. Tika atkrasti rezultāti par

sakarībām starp negatīvu pagātni un izkliedētu identitātes statusu, tāpēc tiek izvirzīta hipotēze par negatīvas pagātnes un izkliedēta identitātes stila sakarībām. Visbeidzot, tika runāts par neskaidriem rezultātiem sakarībās starp negatīvu pagātni un sasniegtu identitāti, orientāciju uz nākotni, tāpēc tiek izvirzīts pētījuma jautājums par to, vai pastāv sakarības starp negatīvu pagātni, sasniegtu identitāti un orientāciju uz nākotni.

METODE

Pētījuma dalībnieki: 84 jaunieši (62 sievietes; 22 vīrieši) vecumā 18-29 ($M = 22,39$; $SD = 2,60$). Grupas izveide pamatojas uz Armeta konstruktā par agrīno pieaugušo vecumu – šajā vecumā notiek pastiprināta identitātes meklēšana.

Instrumentārijs: Individīda nākotnes orientācijas skala (*The Individual Future Orientation Scale*, Kolesovs, 2017). Motivācijas komponentei ticamība ir laba ($\alpha = 0,84$ /oriģinālā ir 0,70). Kognitīvajai komponentei laba ($\alpha = 0,87/0,83$). Uzvedības komponentei laba ($\alpha = 0,81/0,81$). Nākotnes orientācijai teicama ($\alpha = 0,9/0,86$); Zimbardo laika perspektīvas aptauja (*Zimbardo Time Perspective Inventory*, ZTPI, Zimbardo & Boyd, 1999), Latvijā adaptējis A.Koļesovs 2004. g. Apakšskalā "Negatīva pagātne" ir laba ticamība ($\alpha = 0,83$). Identitātes Stilu Aptauja (*Identity Style Inventory*, Berzonsky, 1992), Latvijā adaptējušas A.Stepiņa un I.Īzaka 2010. gadā. Informatīvajam stilam pazemināta ($\alpha = 0,63/0,73$). Normatīvajam stilam zema ($\alpha = 0,53/0,50$). Difūzajam stilam pieņemama ($\alpha = 0,78/0,63$). Sasniegtai identitātei pazemināta ($\alpha = 0,65/0,53$).

Procedūra: Anketa tika izsūtīta interneta vietnē "Facebook". Pēc datu ievākšanas tika veikta aprakstošo statistisko rādītāju un korelāciju aprēķināšana.

REZULTĀTI

Vispirms tika aprēķināti aprakstošās statistikas rādītāji un Šapiro-Vilka test, lai noteiktu skalu atbilstību normālam sadalījumam, kur ir apskatāmi 1. tabulā.

1.tabula

Aprakstošās statistikas rādītāji			
Mainīgie lielumi	M	SD	Shapiro-Wilk
Negatīva pagātne	31,36	7,57	0,98
Difūzais identitātes stils	37,01	5,36	0,98
Sasniegta identitāte	28,08	4,49	0,99
Informatīvais identitātes stils	26,36	6,08	0,99
Normatīvais identitātes stils	35,20	5,55	0,99
Motivācijas komponente	5,77	1,13	0,80*
Kognitīvā komponente	4,00	1,00	0,97
Uzvedības komponente	4,67	1,19	0,97*
Orientācija uz nākotni	4,49	,85	0,97*

* $p < 0,05$

Normālam sadalījumam neatbilst motivācijas un uzvedības komponentes, orientāciju uz nākotni, nākotnes novērtējums, tā ka korelāciju analīzei tiks izmantota Spirmena korelācijas metode.

Spirmena rangu korelācijas koeficienta rādītāji (N=84)								
	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Negatīva pagātne	-							
2.Difūzais identitātes stils	-0,07	-						
3.Sasniegta identitāte	0,07	0,12	-					
4.Informatīvais identitātes stils	-0,01	-0,36**	-0,19	-				
5.Normatīvais identitātes stils	-0,16	0,37**	0,32**	-0,34**	-			
6.Motivācijas komponente	-0,27*	0,15	0,25*	-0,10	0,35**	-		
7.Kognitīvā komponente	0,11	0,03	0,33**	-0,17	0,31**	0,39**	-	
8.Uzvedības komponente	-0,21	0,41**	0,21	-0,29**	0,52**	0,62**	0,30**	-
9.Orientācija uz nākotni	-0,01	0,14	0,33**	-0,22*	0,41**	0,68**	0,89**	0,63**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Ir novērojama vāja, negatīva korelācija negatīvai pagātnei ar motivācijas komponenti. Citas sakarības nav novērojamas, tāpēc uz pētījuma jautājumu jāatbild, ka nav sakarību starp negatīvu pagātņi, nākotnes orientāciju un sasniegtu identitāti. Kā arī ir jānoraida hipotēze par negatīvas pagātnes un difūzā identitātes stila saistībām. Difūzajam identitātes stilam ir vāja negatīva saistība ar informatīvo identitātes stilu, vāja pozitīva saistība ar normatīvo identitātes stilu, vāja pozitīva saistība ar uzvedības komponenti. Sasniegtai identitātei ir vāja pozitīva saistība ar normatīvo stilu, vāja pozitīva saistība ar motivācijas komponenti, vāja pozitīva saistība ar kognitīvo komponenti un vāja saistība ar orientāciju uz nākotni. Tā ka jāapstiprina izvirzītā pētījuma hipotēze par sasniegtas identitātes saistību ar orientāciju uz nākotni. Informatīvajam stilam ir vāja negatīva saistība ar normatīvo stilu, vāja negatīva saistība ar uzvedības komponenti un vāja negatīva saistība ar orientāciju uz nākotni. Normatīvajam stilam ir vāja saistība ar motivācijas un kognitīvo komponenti, vidēja saistība ar uzvedības komponenti un vāja saistība ar orientāciju uz nākotni.

DISKUSIJA

Bakalaura darbā tika pētītas saistības starp laika perspektīvu un identitātes stiliem. Negatīvai pagātnei atklājās negatīva saistība ar motivācijas komponenti. Motivācijas komponente sevī iekļauj indivīda uztverto kontroli pār mērķu sasniegšanu, ekspektācijām par mērķu sasniegšanu un mērķu uztverto vērtību. Šāds rezultāts zināmā mērā saskan ar līdzīgu pētījumu rezultātiem. Piemēram, ir atklāta negatīva saistība starp iekšējo kontroles lokusu un negatīvu pagātņi, kā arī negatīvai pagātnei ir saistības ar neirotizmu, depresiju un suicidalitāti (Mello & Worrell, 2015; van Beek, Berghuis, Kerkhof, & Beekman, 2011). Pārāk liela fokusēšanās uz pagātnes negatīvajiem notikumiem var neļaut pievērsties tagadnei un nākotnes formulēšanai. Interesanti, ka negatīvai pagātnei nevarēja novērot pozitīvas saistības ar difūzu identitātes stilu un negatīvas saistības ne ar sasniegtu identitāti, ne ar nākotnes orientāciju, kas ir kaut cik pretrunā ar citu pētījumu (Taber & Blankemeyer, 2015). Tātad netika atrasti pierādījumi izvirzītajam pētījuma jautājumam, proti, netika atrastas saistības negatīvai pagātnei ne ar sasniegtu identitāti, ne ar orientāciju uz nākotni, kā arī jānoraida viena no izvirzītajām hipotēzēm par negatīvas pagātnes saistību ar difūzu identitātes stilu. Ņemot vērā iepriekš aprakstīto negatīvās pagātnes apgriezto saistību ar motivācijas komponenti un tās skaidrojumu, varbūt vajadzētu atrast saistības starp negatīvu pagātņi un identitātes stiliem. Skaidrojums šai šķietamajai pretrunai varētu slēpties tajā, ka negatīvai pagātnei netika atrastas saistības ar pārējām nākotnes orientācijas komponentēm, proti, kognitīvo un uzvedības komponentēm. Iespējams, ka pat tad, ja šīs izlases indivīdam ir novērojama lielāka fokusēšanās uz negatīvu pagātņi un zemāka motivācija, viņam joprojām varētu būt palikt augstākas kognitīvās un uzvedības komponentes, respektīvi, indivīds varētu sekmīgi reflektēt par savu identitāti un paturēt prātā mērķus, kā arī pētīt un pieturēties pie tiem mērķiem. Sasniegtai identitātei ir novērojama pozitīva sakarība ar orientāciju uz nākotni, kas atbilst iepriekšējiem pētījumiem (Laghi et al, 2013; Taber & Blankemeyer, 2015; Shirai et al., 2012, 2016). Tātad apstiprinās otra no izvirzītajām hipotēzēm par sasniegtas identitātes saistību ar orientāciju uz nākotni. Indivīdi ar sasniegtu identitāti ir vairāk orientēti uz nākotni, jo būtiska identitātes veidošanas daļa ir nākotnes plānošana dzīves uzdevumu izpildīšanai. Sadalot vispārināto nākotnes orientācijas konstruku tā komponentēs, sasniegtai identitātei parādās nozīmīgas sakarības ar motivācijas un kognitīvo komponenti, bet ne ar uzvedības komponenti. Motivācijas komponenti var izskaidrot ar iekšējā kontroles lokusa nozīmīgumu, kas ir saskaņā ar teoriju – ka izjūta par savu spēju ietekmēt lietas ir svarīga identitātes izveidošanā; kā arī mērķa vērtība un gaidas par tā piepildīšanos ir tikušas asociētas ar identitātes izveidošanos (Seginer & Noyman, 2005). Kognitīvās komponentes sakarība

skaidrotos ar to, ka kognitīva mērķu reprezentācija dod virzību, galamērķi, kura sasniegšanai ir iespējams attiecīgi rīkoties. Pretrunīgi rezultāti ir par uzvedības komponentes neesošo sakarību ar sasniegtu identitāti, jo uzvedības komponente sastāv no divām dimensijām, identitātes saistībām un izpētes, kuras ir ļoti līdzīgas identitātes statusu dimensijām, un ar kurām sasniegtai identitātei ir atrastas sakarības (Luyckx et al., 2010). Informatīvajam identitātes stilam atklājās negatīva sakarība ar orientāciju uz nākotni, kas nešķiet ejam kopā ar teoriju. Informatīvais identitātes stils ir saistīts ar sasniegtu identitāti, kas netiešā veidā varētu likt domāt par pozitīvu sakarību ar nākotnes orientāciju, jo sasniegta identitāte ir saistīta ar orientāciju uz nākotni. Taču iepriekš aprakstītajos pētījumos nekas konkrēts netika minēts par šādu sakarību pastāvēšanu. Varētu pat apgalvot gluži pretēji, spriežot pēc pētījuma, kur iekļāva visas ZTPI laika perspektīvas (Taber & Blankemeyer, 2015; Shirai et al., 2016). Lai gan rezultāti tika attiecināti uz sasniegtu identitāti, tikai secināts par tagadnes hedonisma un apzinātības nozīmi sasniegtas identitātes izveidē, kas teorētiski ļauj indivīdam introspektēt un izmēģināt savas aktuālās intereses un domas par identitāti. Taču šādu spekulāciju apgāž informatīvā identitātes stila negatīvā sakarība ar uzvedības komponenti, jo šāds rezultāts zīmē bildi, kur indivīds mazāk izpēta savas iespējas un mazāk veido identitātes saistības, kas ir pretrunā ar šo identitātes stilu. Visdrīzāk šo rezultātu varētu izskaidrot ar zemajiem ticamības rādītājiem. Papildus darvas piliens izpaužas arī pretrunīgajā rezultātā par informatīva identitātes stila negatīvo sakarību ar normatīvo identitātes stilu (Crocetti et al., 2013). Interesantā kārtā normatīvais identitātes stils ir pozitīvi saistīts ar orientāciju uz nākotni un visām trim komponentēm. Teorētiski tas izklausās labi – šādi indivīdi ir pārņēmuši jau esošas vērtības un priekšrakstus par to, ko darīt savā nākotnē, viņiem ir skaidri mērķi, kuriem viņi ir lojāli jeb piesaistīti. Savukārt runājot par motivācijas komponenti, rezultāti ir liecinājuši par personīgās kontroles negatīvu saistību ar šo identitātes stilu (Sica et al., 2016), lai gan papildu personīgajai kontrolei ir vēl divi faktori, tāpēc grūti spriest par iespējamo pretrunu. Visbeidzot, difūzais identitātes stils ir negatīvi saistīts ar informatīvo identitātes stilu, kas sakrīt ar iepriekšo pētījumu (Sica et al., 2016). Indivīdi ar difūzo identitātes stilu ir kaut kādā mērā pretēji indivīdiem ar informatīvo stilu. Informatīvā stila indivīdi izmanto savas iespējas, lūkojas nākotnē un izjūt kontrole pār savu dzīvi, kur indivīdi ar difūzo stilu ir pavisam pretēji šajos aspektos. Difūzajam stilam ir saistība arī ar normatīvo stilu, kas atkal sakrīt ar iepriekšējo pētījumu (Sica et al., 2016). Kopīgais šiem stiliem teorētiski ir tas, ka abos gadījumos netiek veikta izpēte, jo normatīvajā stilā jau tiek pieņemti esoši mērķi, un difūzajā stilā vispār izvairās no šāda jautājuma. Difūzajam stilam arī atklājās saistība ar uzvedības komponenti, kas neiet roku rokā ar teoriju, jo, kā jau iepriekš tika minēts, difūzajā stilā netiek risinātas identitātes problēmas. Visbeidzot, varēja novērot neesošu sakarību ar orientāciju uz

nākotni, kas sakrīt gan ar iepriekšējo pētījumu (Taber & Blankemeyer, 2015), gan ar teorētisko skatījumu par difūzā stila izvairīšanos no identitātes veidošanas.

Šajā pētījumā tika izmantots integratīvs nākotnes orientācijas modelis, kurš atrod vidusceļu starp specifisku jomu mērķu pētniecību un vispārīgu nākotnes orientāciju, lai gan modeļa autors atzīst, ka šis modelis nevar aizstāt tos modeļus, kas mēra specifiskas jomas indivīda mērķos, un vairāk atbilst vispārinātas nākotnes orientācijas mērīšanai. Vēl viena stiprā puse šim pētījumam bija negatīvas pagātnes mērīšana, jo tas ļauj iegūt pilnīgāku skatu uz identitātes un laika perspektīvas saistībām. Nozīmīgs trūkums visnotaļ ir zemie un vidējie ticamība rādītāji identitātes stilu aptaujā, kas, iespējams, ietekmēja korelāciju rādītājus. Turpmāki pētījumi noteikti varētu apskatīt dzimumu atšķirības, ko diemžēl nevarēja izdarīt šajā pētījumā vīriešu respondentu trūkuma dēļ. Kā arī būtu vērtīgi aprēķināt regresiju analīzi, lai paskatīties uz ietekmi izskaidrojošajiem rādītājiem. Taču tam ir nepieciešama lielāka izlase. Tālākos pētījumos noteikti varētu iekļaut citas laika perspektīvas dimensijas, piemēram, tagadnes dimensijas iekļaušana palīdzētu izgaismot jautājumu par informatīvā stila saistību ar laika perspektīvām (piemēram, tagadnes hedonisma vai arī sabalansētas laika perspektīvas nozīme identitātes veidošanā), it īpaši jo tāpēc, ka tādu pētījumu ir salīdzinoši maz.

Galvenokārt var secināt par vienas hipotēzes apstiprināšanos – ka sasniegta identitāte ir saistīta ar orientāciju uz nākotni, proti, indivīda identitāte veidojas mijiedarbībā ar nākotnes redzējumu, tās plānošanu. Kā arī sasniegta identitāte ir saistīta ar normatīvo identitātes stilu, kurš savukārt atklājās saistīts ar orientāciju uz nākotni un visām trim komponentēm. Negatīva pagātne var ietekmēt nākotnes redzējuma motivācijas aspektu (personīgo kontroli, mērķu vērtību un gaidas par mērķu sasniegšanu), un šajā pētījumā tā neatklājās negatīvi saistīta ar orientāciju uz nākotni, ko teorētiski varēja gaidīt. Pārējie atklājumi ir pretrunīgi, kurus var mēģināt izskaidrot ar zemo ticamību. Turpmākos pētījumos ir iespējams aplūkot dzimumu sadalījumus un papildu laika perspektīvas dimensijas. Ņemot vērā apstiprināto hipotēzi, varētu veicināt identitātes veidošanos strādājot pie indivīdu nākotnes orientācijas veicināšanas, it īpaši, ja paskatīties uz komponentu saistību ar sasniegtu identitāti un normatīvo stilu, varētu veicināt arī kognitīvo nākotnes redzējumu (nospraužot sev vēlamus mērķus), motivāciju un iniciatīvu uzvedībā. Kā arī negatīvas pagātnes izbalansēšana ar tās kļedēšanu un tās pretējā pola, pozitīvas pagātnes, veicināšanu, lai mazinātu negatīvas pagātnes ietekmi uz indivīda nākotnes mērķu motivāciju.

SECINĀJUMI

Indivīda identitātes veidošanās ir svarīgs attīstības uzdevums, kas notiek mijiedarbībā ar laika perspektīvu (Erikson, 1968). Taču mūsdienās šis identitātes veidošanas vecums ir paaugstinājies no pusaudzības līdz vēlīnajai jaunībai jeb līdz pat 29 gadu vecumam (Arnett, 2011). Tāpēc šajā pētījumā tika meklētas atbildes par identitātes stiliem un laika perspektīvas (tika iekļauta orientācija uz nākotni un negatīva pagātne) saistībām, izvirzot divas hipotēzes un vienu jautājumu, proti, pirmā hipotēze izvirzīja apgalvojumu par sasniegtas jeb izveidotas identitātes pozitīvu sakarību ar orientāciju uz nākotni, otrā hipotēze izvirzīja apgalvojumu par negatīvas pagātnes pozitīvu sakarību ar izkliedētu identitātes stilu (tas ir tāds identitātes veidošanas veids, kur indivīds izvairās no identitātes problēmu risināšanas, un savos uzskatos jūtas pakļauts situācijām; citiem vārdiem sakot, atrodas tādā kā bezvirziena plūsmā).

Pirmā uzskaitītā hipotēze apstiprinājās – pastāv sakarības starp izveidotu identitāti un orientāciju uz nākotni. Šie rezultāti apstiprina teoriju, ka identitātes izveidei ir nepieciešama mijiedarbība ar nākotni, lai tiktu galā ar dažādajiem attīstības uzdevumiem, kā piemēram, ģimenes, karjeras veidošana un izglītības iegūšana.

Otrā uzskaitītā hipotēze neapstiprinājās – negatīvai pagātnei nav pozitīvu sakarību ar izkliedētu identitātes stilu. No teorētiskā skatpunkta šai hipotēzei visdrīzāk vajadzētu apstiprināties, jo fokusēšanās uz negatīvām atmiņām savā pagātnē ir saistīta ar depresiju un trauksmi, kā arī tā var pārņemt cilvēka apziņu, neļaujot viņam raudzīties nākotnē. Taču alternatīvs skaidrojums varētu būt tāds, ka indivīds var būt izvairīgs savas identitātes veidošanā arī bez fokusēšanās uz negatīvo savā pagātnē.

Uz pētījuma jautājumu nācās atbildēt, ka negatīvai pagātnei nav sakarību ne ar nākotnes orientāciju, ne ar izveidotu identitāti. Tātad indivīda fokusēšanās uz negatīvajām lietām savā pagātnē nevarētu būt saistīta ar identitātes izveidošanos vai nākotnes orientāciju.

Turpmāk noteikti varētu sadalīt izlasi pa dzimumiem, kā arī aplūkot regresiju analīzes rezultātus, lai redzētu atstātās ietekmes. Ņemot vērā rezultātus, būtu noderīgi veicināt indivīda orientāciju uz nākotni ar mērķi veicināt identitātes attīstību, jo teorētiski orientācija uz nākotni ir kā stūrakmens identitātei izveidei (Erikson, 1968).

PATEICĪBAS

Vēlos pateikties visiem respondentiem par laipnību un sava laika veltīšanu anketu aizpildīšanai. Kā arī esmu pateicīgs darba vadītājam, Aleksandram Koļesovam, par noderīgiem ieteikumiem darba izstrādē. Visbeidzot esmu pateicīgs fakultātei un visiem saistošajiem darbiniekiem par palīdzību iemaņu attīstībā un (spiedīgu) iespēju veikt šo bakalaura darbu, kas ir izrādījies kā liels izaicinājums, taču no kura es centīšos paņemt to labāko.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKTS

- Adams, G. R., & Marshall, S. K. (1996). A developmental social psychology of identity: Understanding the person-in-context. *Journal of Adolescence, 19*, 429-442.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*(5), 469-480. doi:10.1037/0003-066X.55.5.469
- Arnett, J.J., (2011). *Emerging Adulthood(s): The Cultural Psychology of a New Life Stage, Bridging cultural and developmental psychology: New syntheses in theory, research, and policy.*
- Berzonsky, M. D. (1989). Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of Adolescent Research, 4*, 267-281.
- Berzonsky, M. D., & Kuk, L. S. (2000). Identity Status, Identity Processing Style, and the Transition to University. *Journal Of Adolescent Research, 15*(1), 81.
- Berzonsky, M.D., (2007). Identity formation: The role of identity processing style and cognitive processes. *Personality and Individual Differences 44*, 645–655
- Côté, J. E. (1996a). Identity: A multidimensional analysis. In G. R. Adams, R. Montemayor, & T. P. Gullotta (Eds.), *Psychosocial development in adolescence: Advances in adolescent development* (130–180). Newbury Park, CA: Sage.
- Côté, J. E. (1996b). Sociological perspectives on identity formation: The culture-identity link and identity capital. *Journal of Adolescence, 19*, 419-430.
- Côté, J. E. (1997). An empirical test of the identity capital model. *Journal of Adolescence, 20*, 421-437
- Crocetti, E., Sica, L.S., Schwartz, J.S., Serafini, T., Meeus, W. (2013). Identity styles, dimensions, statuses, and functions: Making connections among identity conceptualizations. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology, 63, 1*, 1–13.
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth, and crisis*. New York: W.W. Norton.
- Goossens, L. (2001). Global versus domain-specific statuses in identity research: a comparison of two self-report measures. *Journal of Adolescence, 24*(6), 681.
- Grotevant, H. D. (1997). Identity processes: Integrating social psychological and developmental processes. *Journal of Adolescent Research, 12*, 354 – 357
- Israeli, N. (1932). The social psychology of time. *The Journal of Abnormal And Social Psychology, 27*(2), 209-213. doi:10.1037/h0074911
- Kerpelman, J. L., & Mosher, L. S. (2004). Rural African American Adolescents' Future Orientation: The Importance of Self-Efficacy, Control and Responsibility, and Identity Development. *Identity, 4*(2), 187-208.
- Kolesovs, A. (2005). Time perspective of Latvian and Russian (ethnic minority) high school students in Riga and Latgale. *Baltic Journal of Psychology, 6*(1), 5-20.
- Kolesovs, A. (2013). Domain-specific and general future orientation of high school students in latvia under socioeconomic changes. *International Journal Of Psychology: A*

- Kroger, J., Martinussen, M., & Marcia, J. E. (2010). Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta-analysis. *Journal Of Adolescence*, 33(5), 683-698. doi:10.1016/j.adolescence.2009.11.002
- Kurtines, W. M. (1999). A co-constructivist perspective on human behavior and development. Manuscript submitted for publication.
- Laghi, F., Baiocco, R., Liga, F., Guarino, A., & Baumgartner, E. (2013). Identity status differences among Italian adolescents: Associations with time perspective. *Children & Youth Services Review*, 35(3), 482-487. doi:10.1016/j.childyouth.
- Lawrence, J. A., & Dodds, A. (2003). Goal directed activities and life-span development. In J. Valsiner & K. J. Connolly (Eds.), *Handbook of developmental psychology* (517–533). London: Sage
- Lens, W., Paixao, M. P., Herrera, D. and Grobler, A. (2012), Future time perspective as a motivational variable: Content and extension of future goals affect the quantity and quality of motivation. *Japanese Psychological Research*, 54: 321–333. doi: 10.1111/j.1468-5884.2012.00520.x
- Lewin, K. (1942). Time perspective and morale. In G. Watson (Ed.), *Civilian morale*. Boston, MA: Houghton Mifflin, pp. 103–124.
- Luigia Simona Sica, Elisabetta Crocetti, Giancarlo Ragozini, Laura Aleni Sestito & Toni Serafini (2016) Future-oriented or present-focused? The role of social support and identity styles on ‘futuring’ in Italian late adolescents and emerging adults. *Journal of Youth Studies*, 19:2, 183-203, DOI: 10.1080/13676261.2015.1059925
- Luyckx K., Schwartz S., Berzonsky M., Soenens B., Vansteenkiste M., Smits I., Goossens L. 2008. Capturing ruminative exploration: extending the four-dimensional model of identity formation in late adolescence. *Journal of Research in Personality*. vol.42 (1), 58-82
- Luyckx, K., Lens, W., Smits, I., & Goossens, L. (2010). Time perspective and identity formation: Short-term longitudinal dynamics in college students. *International Journal Of Behavioral Development*, 34(3), 238-247. doi:10.1177/0165025409350957
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 3(5), 551-558. doi:10.1037/h0023281
- Marcia, J. E., & Archer, S. L. (1993). Identity status in late adolescents: Scoring criteria. In J. E. Marcia, A. S. Waterman, D. R. Matteson, S. L. Archer, & J. L. Orlofsky. *Ego identity: A handbook for Psychological research* (pp. 205–240). New York, NY: Springer-Verlag.
- Mello, Z. R. & Worrell, F. C. (2015). The Past, the Present, and the Future: A Conceptual Model of Time Perspective in Adolescence. In M. Stolarski, N. Fieulaine, & W. Van Beek Wessel (Eds), *Time perspective theory; Review, research and application: Essays in honor of Philip G. Zimbardo*. (pp. 115–130). Cham: Springer.
- Seginer, R. (2009). *Future Orientation: Developmental and Ecological Perspectives*. Springer US.

- Seginer, R., & Noyman, M. (2005). Future orientation, identity and intimacy: Their relations in emerging adulthood. *European Journal Of Developmental Psychology*, 2(1), 17-37.
- Serafini, T.E. (2007). Validating the functions of identity scale: Addressing methodological and conceptual matters. Dissertation abstracts international: Section B. *The Sciences and Engineering*, 67 (12-B), 7408.
- Serafini, T.E., Adams, G.R. (2002). Functions of identity: Scale construction and validation Identity: *An International Journal of Theory and Research*, 2, 361–389
- Seth J. Schwartz (2001) The evolution of Eriksonian and, Neo-Eriksonian identity theory and research: a review and integration. *Identity*, 1:1, 7-58, DOI: 10.1207/S1532706XSCHWARTZ
- Shirai, T., Nakamura, T., & Katsuma, K. (2012). Time orientation and identity formation: Long-term longitudinal dynamics in emerging adulthood. *Japanese Psychological Research*, 54(3), 274-284. doi:10.1111/j.1468-5884.2012.00528.x
- Shirai, T., Nakamura, T., & Katsuma, K. (2016). Identity development in relation to time beliefs in emerging adulthood: a long-term longitudinal study. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 16(1), 45-58. doi:10.1080/15283488.2015.1121817
- Sica, L. S., Crocetti, E., Ragozini, G., Aleni Sestito, L., & Serafini, T. (2016). Future-oriented or present-focused? The role of social support and identity styles on ‘futuring’ in Italian late adolescents and emerging adults. *Journal Of Youth Studies*, 19(2), 183-203. doi:10.1080/13676261.2015.1059925
- Skorikov, V. & Vondracek, F. W. (1998). Vocational identity development: its relationship to other identity domains and to overall identity development. *Journal of Career Assessment*, January 6: 13-35, doi:10.1177/106907279800600102
- Soenens, B., Berzonsky, M. D., Vansteenkiste, M., Beyers, W., & Goossens, L. (2005). Identity styles and causality orientations: in search of the motivational underpinnings of the identity exploration process. *European Journal Of Personality*, 19(5), 427-442. doi:10.1002/per.551
- Taber, B. J., & Blankemeyer, M. S. (2015). Time perspective and vocational identity statuses of emerging adults. *Career Development Quarterly*, 63(2), 113-125. doi:10.1002/cdq.12008
- van Beek, W., Berghuis, H., Kerkhof, A., & Beekman, A. (2011). Time perspective, personality and psychopathology: Zimbardo’s time perspective inventory in psychiatry. *Time & Society*, 20, 364–374. doi:10.1177/0961463X10373960
- Ward, A. H., Lyubomirsky, S., Sousa, L., & Nolen-Hoeksema, S. (2003). Can’t quite commit: Rumination and uncertainty. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 96-107.
- Waterman, A. S. (1999). Identity, the identity statuses, and identity status development: a contemporary statement. *Developmental Review*, 19, 591–621.
- Zimbardo, P. G., & Boyd J. N. (1999). Putting time in perspective: a valid, reliable individual differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 77, No. 6, 1271–1288